

خودارزیابی درس چهارم «سبک شناسی دوره بازگشت و بیداری»

۱- شعر زیر را در دو سطح ادبی و فکری بررسی کنید. (از هر سطح دو مورد).

از مُلک ادب حکم‌گزاران همه رفتند
آن گرد شتابنده که در دامن صحراست
داغ است دل لاله و نیلی است بر سرو
افسوس که افسانه‌سرایان همه خفتند
یک مرغ گرفتار در این گلشن ویران
خون بار بهار از مژه در فرقت احباب

شو بار سفر بند که یاران همه رفتند
گوید چه نشینی که سواران همه رفتند
کز باغ جهان لاله‌عذاران همه رفتند
اندوه که اندوه‌گساران همه رفتند
تنها به قفس ماند، هزاران همه رفتند
کز پیش تو چون ابر بهاران همه رفتند

ملک‌الشعرا بهار

جواب: قلمرو ادبی: بیان: بار سفر بستن، کنایه از آماده حرکت شدن * در ترکیب «گرد شتابنده» استعاره مکنیه وجود دارد و می‌توان آن را اضافه استعاری نامید. * داغ: استعاره از سیاهی وسط گل لاله است * داغ است دل لاله: کنایه از عزادار بودن لاله است. * لاله عذاران: تشبیه؛ کسانی که عذار (چهره) آنان مانند لاله زیباست. * در ترکیب دل لاله، استعاره مکنیه وجود دارد و یک ترکیب استعاری است. * در واژه «سرو» نیز استعاره مکنیه، تشخیص وجود دارد. * باغ جهان (یک ترکیب) اضافه تشبیهی است. * مرغ گرفتار: استعاره مصرحه از انسان اسیر * گلشن: استعاره مصرحه از دنیا * هزاران به معنی بلبلان: استعاره مصرحه از انسان‌های آزادی خواه * خون بار: کنایه از غم فراوان * چون ابر بهاران همه رفتند: تشبیه رفتن آدم‌ها به رفتن ابر بهاری * خفتن: کنایه از مردن * تشبیه حباب به ابر بهاران.

بدیع: در بیت سوم حسن تعلیل (آوردن دلیل ادبی) وجود دارد زیرا برای حالت طبیعی گل لاله و سرو دلیلی غیرعلمی (ادبی) آورده است که صرفاً از دید زیبایی شناسی قابل توجیه است. * تکرار واژه «اندوه» واژه‌آرایی است. * حروف «ر،س» در برخی ابیات، واج آرایی (موسیقی حروف) ایجاد کرده‌اند که بر غنای موسیقایی شعر افزوده است. * شعر در محور افقی و در هر بیت، برای تصویرسازی از آرایه مراعات نظیر و تناسب‌های واژگانی بهره می‌برد؛ گروه کلماتی از جمله «گرد-دامن-سواران»، «لاله-سرو-باغ»، «مرغ-گلشن-قفس-هزار» از آن دسته‌اند.

قلمروی فکری: شعر در یک فضای غم‌گرایانه سروده شده است. به اعتقاد شاعر، انسان‌های خوب و شایسته همه از دنیا رفتند، ایران (وطن شاعر)، خالی از افراد لایق شده و این مساله اندوه شاعر را برانگیخته است. شاعر در نبود همراهان پیرامون خود، احساس تنهایی و ناامیدی می‌کند و او نیز راه رهایی را در رفتن و ترک دنیا می‌داند. شعر، بی‌اعتباری دنیا را نیز تداعی می‌کند.

۲- این سروده را در قلمرو ادبی بررسی کنید.

گریه را به مستی بهانه کردم
آستین چو از چشم برگرفتم
از چه روی چون ارغنون نالم؟
چون نگریم ز درد و چون نالم

شکوه‌ها ز دست زمانه کردم
سیل خون به دامان روانه کردم
از جفایت ای چرخ دون نالم
دزد را چو محرم به خانه کردم؟

عارف قزوینی

جواب: دست زمانه، اضافه استعاری است. * در بیت دوم، ترکیب «سیل خون» اغراق گونه است. * آستین از چشم برگرفتن کنایه از آگاهی و بیداری است. * شاعر خود را در گریستن و نالیدن به ارغنون (از ابزارهای موسیقی) تشبیه کرده است. (ارغنون سازی است که لوله‌های فراوانی برای دمیدن دارد و هنگام نواختن، از آن صدای زیادی برمی‌خیزد. * چرخ: استعاره مکنیه (=تشخیص) دارد، زیرا مخاطب شاعر واقع شده است. * آستین و دامان: مراعات نظیر * درد و ناله: مراعات نظیر * واژه آرای: چون * مستی مجاز از عالم بی‌خودی، بی‌اختیاری.

۳- متن زیر از کتاب «تاریخ بیداری ایرانیان» را در دو سطح زبانی و فکری تحلیل کنید.

«اگرچه ما در این تاریخ خود بیداری ایرانیان را از سال ۱۳۲۲ شروع کردیم، لکن اگر خیال خود را جمع کنیم و به نظر دقت و انصاف در تاریخ گذشتگان بنگریم، هر آینه به خوبی مشاهده می‌کنیم که در مجاری سنه ۱۲۶۵ بسیاری از امور و وقایع را که دلالت دارد بر بیداری ایرانیان و قدم گذاردن آنها به راه تمدن و باعث و مسبب آن را جز مرحوم میرزا تقی خان امیرنظام احدی را سراغ نداریم؛ چه آن بزرگ مرد از آن یگه اشخاص بود که به قابلیت خود بدون اسباب و مساعدت خارجی از پستی به بلندی رسید. یعنی پسر آشپز قائم‌مقام بود و در اثنای کار و شغل، خویش را دارای رتبه و مقام صدارت نمود. دوست و دشمن او را از نوادر دهر شمرند و از خلقت‌های فوق‌العاده دانسته و کارهای امیرنظام از ترتیب و انتظام قشون و اصلاح کار دفتر و مالیه که خرج، دو کرور اضافه بر دخل بود و عمارت و مرمت خرابی‌های دیگر که به زودی محال می‌نمود و همه در یک دوسال صورت گرفت، گواه و دلیل بزرگی مرد است.»
ناظم‌الاسلام کرمانی

جواب: قلمروی زبانی: می‌توان نشانه‌های سادگی متن دوره مشروطه را در ساختار متن دید. نشانه‌های این سادگی در جملات کوتاه، واژگان قابل فهم و پرهیز از به کارگیری واژگان دشوار و دیرباب عربی وجود دارد. وجود برخی واژگان عربی از جمله مالیه، انتظام و عمارت و ... به دلیل کاربرد اصطلاحی آنها در آن دوره تاریخی از زبان فارسی است. واژه کرور از واژگان دخیل غیرعربی به زبان فارسی است که در نتیجه تبادلات فرهنگی ایران و اروپا، در کنار بسیاری واژگان دیگر به زبان فارسی راه یافتند. بیشتر واژگان به کار رفته در

متن، ساده است؛ از واژگان غیرساده می‌توان به گذشتگان (وندی)، بزرگ مرد (مرکب)، و ... اشاره کرد. در قلمروی واژگانی، نویسنده از ترکیب‌های متضاد (دوست-دشمن، پستی-بلندی) برای تأثیرگذاری بیشتر سود برده است. به کارگیری واژه دخیل (ترکی) قشون.

قلمروی فکری: مضمون غالب متن، نوگرایی و تجددخواهی است که از مضامین رایج نثر دوره مشروطه است. ناظم الاسلام در این متن، درباره پیشینه تحولات جامعه ایرانی سخن می‌گوید و منشأ آن را در اقدامات امیرکبیر جستجو می‌کند. این متن یک نمونه از متن‌های تحقیقی و تحلیلی این عصر است.